

O kitapta sadece dedemin savaşta yaşadıkları var

TANER AKÇAM

Türkiye / 06/01/2013

Anıları tarihçileri birbirine düşüren Sarkis Torosyan'ın ailesi sessizliğini bozdu. Taner Akçam'a konuşan Torosyan'ın torunu Louise Shreiber, 'anılar kurgu' iddialarına karşın, "Dedemin askeri kariyeri buradaki Ermeni toplumunda çok iyi bilinir. Kitap dedemin savaştan aklında kalanlardır" diyor.

Ayhan Aktar'ın önsözü ile Türkçeye tanıtılan, Sarkis Torosyan'ın 'Çanakkale'den Filistin Cephesine' adlı anıları üzerine tartışma devam ediyor ve bu tartışmalar süreceğe benziyor. Kitap, Osmanlı ordusunda savaşmış bir Ermeni asker ve ailesinin hayat hikâyesiyle ilgili olmasına rağmen, tüm bu tartışmalar boyunca, Sarkis Torosyan'ın ailesinden geride kimsenin kalıp kalmadığı, kaldılarsa nerede oldukları gündeme gelmedi.

Kasım 2012'de Ayhan Aktar, ailenin izini bulduğunu, torun Louise Shreiber ile ilişkiye geçtiğini ama Shreiber'den daha sonra ses çıkmadığını anlattı. Ben de kendisine, eğer isterse, ilişki kurmayı deneyebileceğimi söyledim. Kabul etti ve Shreiber ile yazışmaları da dahil elindeki tüm bilgileri benimle paylaştı. Bunun için kendisine teşekkür etmek istiyorum.

Büyük kitlesel katliamlardan geride kalan insanlarla, özel hikâyeleri nedeniyle ilişkiye geçmek ciddi bir sorundur ve aşırı hassasiyet ister. Bu nedenle, doğrudan Louis'i aramak yerine, güvenebileceği araçlar üzerinden ulaşmayı tercih ettim. Yaşadığı Philadelphia'da, Protestan Ermeni Kilisesi papazı, sevgili dostum Nishan Bakalian'ı aradım ve yardımcı olmasını istedim. Louise, 2008'de, dedesine ait bazı Osmanlıca belgeleri ona getirmiş ve okuyup okuyamayacağını sormuştu. Hikâyenin gerisi çorap söküğü gibi geldi. Louise benimle görüşmeyi kabul etti. 27-28 Aralık 2012'de Philadelphia'da buluştuk. Duyduklarım ve gördüklerim beklentimin çok ötesindeydi. Louise'in elinde sadece Torosyan'a ve aileye ilişkin resimler değil ayrıca tüm tartışmanın karakterini değiştirecek önemde belgeler vardı. Nishan Bakalian olmasaydı bu görüşme gerçekleşmezdi. Kendisine teşekkür etmek isterim.

Kendinizi bize tanıtır mısınız? Adım Louise Schreiber, Yüzbaşı Sarkis Torosyan'ın torunuyum. Dedemin öldüğü yıl doğmuşum: Ocak 1954. Dedem ise Ağustos 1954'te vefat etmiş. Dedeme ilişkin bildiğim her şey, anneannem ve annemin anlattıklarıyla sınırlıdır. Dedem evde çok konuşulurdu. Ben çok merak eder ve sorular sorar, anlatılanlardan notlar tutardım. İyi ki yapmışım. Bugün size anlatacağım, bu sohbetlerden tuttuğum notlar ve aklımda kalanlardır. Belgeler ise anneanneme aitti.

Dedeniz ve anneanneniz ne zaman tanışmışlar?

Türkiye'de; dedem orada savaşırken. Anneannem Adanalı ve 1906 doğumlu. Tanıştıklarında anneannem 13 yaşındaymış. O da annesi de Sarkis'i pek beğenmemişler. Ama evde babanın dediği olurmuş. Onun için anneannemi Sarkis ile evlendirmişler. Anneannem 1921'de Amerika'ya geldiğinde 6 aylık hamileymiş. Ellis Adası'na [Amerika'ya denizyoluyla gelen çoğu göçmenin ilk tutulduğu ada] geldiğinde, galiba memurlar yazmakta zorlandıkları için adını değiştirmiş, Victoria diye yazmışlar.

Size dedeniz hakkında anlatılanları bizimle paylaşır mısınız?

Çok hoş şeyler değil, üzüntü ve acı dolu. Anneannem ve annem, dedemin, I. Dünya Savaşı'nda yaşadıkları nedeniyle, bugün PTSD (Post Traumatic Stress Disorder – Travma sonrası stres bozukluğu) olarak adlandırılan hastalıktan mustarip olduğunu söylerlerdi. Öfkesini anneannemden çıkartmış. Ona hiçbir zaman adıyla hitap etmemiş, beraber olduklarında hiç 'eşim' falan da dememiş; hep Türkçe "Bana bak" [Louise bunu Adana şivesiyle Türkçe 'bagh' diye söylüyor] dermiş. Anneanneme sadece bir sefer, o da hastanede ölüm döşeğinde kendi ismiyle Djilila diye hitap etmiş.

Anneannem ne zaman dedem hakkında konuşsa daha çok onun kendisine yaptığı eziyetlerden söz ederdi. Sonra dedem evden ayrılmış ve herkes kendi yoluna gitmiş. Ayrılmaları kitabın 1947'de yayımlanmasından sonra olabilir. Çünkü anneannem evde koliyle kitap olduğunu ve dostlarına dağıttığını söylerdi. Kesin ayrılık tarihi veremeyeceğim. Ama resmen boşanmadıklarını biliyorum.

Savaşta bahseder miymiş? Annem ve teyzem daha küçükken, dedem onlara savaş hikâyeleri anlatırmış. Ermenice tabii... Tepe şuradaydı, silahlarımız buradaydı, şöyle ateş ederdik vb. Annem dinlerken uykuya dalarmış. Tabii o zaman bu anlatılanların önemini anlamaktan uzakmış, masal gibi dinlermiş. Dedem savaşta yaşadıklarını hiç saklamamış, yaşadıkları üzerine çokça konuşmuş.

Türkiye'deki askeri eğitimi konusu hiç konuşuldu mu? Evet! Dedemin eğitimi konusunu anneanneme ben de sordum. Bana kitabı gösterdi ve oranın girişinde dedemin hikâyeyi anlattığını söyledi. Dedemin bir arkadaşı varmış, onun babası tanınmış bir insanmış ve askeri okula girmesini sağlamış. Bu konuya ilişkin sorularım da anneannem hep bilgilerin kitapta olduğunu, oraya bakmam gerektiğini söylerdi.

Herhangi bir askerlik anısı getirmiş mi beraberinde? Anneannem, bana dedemin hafif eğri kılıcını, küçük meçini, madalyalarını, üniforma ve çizmelerini getirdiğini söyledi. Çizmelerini hep giymiş, onlarla çekilmiş resimleri var. Ama bugün nerede olduklarını bilmiyorum.

İnsanlar, 'Türklerin yanında savaşın' diyerek onu dışlamamış mı?

Hayır! Dedemin askeri kariyeri burada Ermeni toplumu içinde çok iyi bilinirmiş. Herkes onu 'Yüzbaşı' olarak bilir ve çağırırmış; nitekim yayınevi bile yazışmalarında Yüzbaşı Sarkis diye hitap ediyor dedeme. [Ermenice gazete Groong'da yer alan ölüm ilanında, adı yazıldıktan sonra Yüzbaşı Sarkis diye lakabı da eklenmiştir.] Dedem kilisenin faaliyetlerine katılmış, ailece pikniğe giderlermiş. 'Su böreği', 'Lahmacun' yapar götürürlermiş [Louise yiyeceklerin adını Türkçe söylüyor]. Dedem yaşadıklarını anlatmış. Herkes bilirmiş dedemi ve hikâyesini. Anneannemin aktardığına göre, dedem değişik Ermeni gruplarına gidip konuşmalar da yaparmış. Ama bunların içeriği konusunda çok fazla bir şey söyleyemem.

Kitabın nasıl yazıldığı konusunda bir bilgiye sahip misiniz?

Evet! Aslında anneanneme aynı soruyu ben de sormuştum. Anneannem bir kadının portatif bir daktilo ile eve geldiğini söylerdi. Dedem Ermenice anlatır, kadın eliyle not tutarmış. Daha sonra da yazılanları İngilizceye çevirir, daktiloyla yazar ve dedemin onayını almış. Anneanneme göre, dedem her şeyi çok iyi hatırlıyormuş ve kadına bu hatırladıklarını anlatmış. Anneannem, kitaptaki bütün harita çizimlerini de dedemin yaptığını söyledi. Cepheler, sınırların nereden geçtiği vb. hepsini eliyle çizmiş. Çok iyi çizim yaparmış.

Kitap ne zaman yazılmış? 20'li yıllar olmalı. Size de belgesini verdim. Kitabın Library of Congress (Amerikan Kongre Kütüphanesi) giriş kaydı 1929.

Kütüphane yetkilileri kitabın kopyasını aldıklarını bildiriyorlar. Yazımın bu tarihten önce bitmiş olması gerek.

Eve gelen kadının kim olduğunu biliyor musunuz?

Hayır, bilmiyorum...

Dedem başka kitapları okuyarak veya araştırma yaparak kendisi yazmış olamaz mı? Hayır! Tüm kitap sadece dedemin savaşta yaşadıklarından aklında kalanlardır. [Kitabın Library of Congress kayıt kartında, kitabın yazar tarafından "görüldüğü ve anlatıldığı" notu vardır.] Bizim büyüdüğümüz evde hiç kitap yoktu. Söylediğim gibi zaten çok yoksullarmış. Annem ailenin geçimine katkı için okulu bırakmak zorunda kalmış. Kitap alacak paraları bile yokmuş. Eve bazı gazeteler dışında pek yazılı bir şey girmezmiş.

Osmanlı harp madalyasının belgesi

- Kayseri Sancağı Everek kazasından Ohan oğlu Serkis Torosyan

- Kolordu 21, Fırka 46 Sahra Topçu Alayı Tarassud Zâbiti ve Tabur Kumandan Vekili / [Doğum] 307

Romanya toprağının işgali kararı üzerine taarruz eden müttefik ordularımıza iltihâkı için tayin olunan 51. Fırka olup mezkûr fırka Sahra Topçu Alayı 1. Tabur Kumandanlığı'na tayin olunan kolordumuzun 46. fırka sahra topçu alayının gözlem subayı Yüzbaşı Serkis Bey mezkûr Romanya cephesinin harp meydanında cesaret ve fedâkârâne harp ederek, [...] yaralandığı halde tekrar vazifesi başında bulunarak [...] müttefik ordularımızın ileri doğru taarruz hareketlerine kolaylık göstermiş olduğundan Alamanya, Avusturya ve Bulgar hükümetlerinin harp madalyasına nâil edilmiş olmakla keza Osmanlı Devleti harp madalyasından 'Osmaniye' nişanına da nâil olmuş olmakla işbu tasdikname [kendisine] verildi.

28 Mayıs 333 [28 Mayıs 1917]

21. Kolordu Kumandanı [tüm/kor general] Abdülkerim

'Enver'den Torosyan'a teşekkür

- Osmanlı Ordu-yu Hümâyunu Başkumandanlığı Vekâleti

- Kayseri Sancağı Everek Kazasından Topçu Yüzbaşısı

Ohan oğlu Serkis Torosyan

- Doğum 307 [1891-1892]

Ordumuzun ağır topçu 6. Alay batarya kumandanlarımızdan Yüzbaşı Serkis Bey Çanakkale harbi esnasında Ertuğrul tabyasının kumandanı olup 6 ve 12 Şubat 330 [19 ve 25 Şubat 1915] tarihinde boğaza doğru hücum eden düşman harp vapurlarına karşı cesaret ve fedâkârâne harp ederek bir düşman harp vapurunun tahribiyle diğer bir harp vapurunu dahi zedelemiş olduğu ve keza Rumeli Hamidiye tabyasının kumandanlığını üzerine alarak 5 Mart 331 [18 Mart 1915] tarihinde düşman harp vapurlarının boğaza doğru tehdit hücumlarına karşı cesaret ve fedâkârâne harp ederek diğer bir düşman harp vapurunun tahribiyle mumailyh [adı geçen] mecrûh olduğu [yaralandığı] ve ordu-yu hümâyuna [Osmanlı ordusuna] göstermiş olduğu cesaret ve fedâkârânesinden dolayı ordu namına mumailyhe [adı geçene] karşı beyan-ı teşekkürle 3 Kanun-ı evvel 330 [16 Aralık 1914] tarihinden itibaren yüzbaşı kademine terfii ile Devlet-i Aliyye-i Osmaniye harp madalyasına nâil olmuş olmakla işbu tasdikname mumailyh yedine [adı geçen kendisine] i'tâ kılındı [verildi].

5 Mayıs 331 [18 Mayıs 1915].

Başkumandan Vekili ve

Harbiye Nâzırı Enver

NOT: Her iki belgenin transkripsiyonunda yardımcı olan Ömer Türkoğlu'na teşekkürü borç bilirim.

YARIN: 'Sarkis dedem

ve insanları'

(<https://plus.google.com/111139069635417829913>)